

IKIMOKYKLINIO AMŽIAUS VAIKŲ KŪRYBIŠKUMO IR SOCIALIZACIJOS UGDYMAS PEDAGOGINĖS MENO TERAPIJOS METODAIS: KOKYBINIS TYRIMAS

Rima Songailienė, Nijolė Bražienė

Šiaulių lopšelis-darželis „Žiburėlis“

Šiaulių universitetas, Socialinės gerovės ir negalės studijų fakultetas

Įvadas

Kūrybiškumą galima apibrėžti kaip „meną kurti gyvenimą“. Su šia kūrybiškumo samprata glaudžiai siejasi pastaruoju metu vaiko ugdymo procese populiarėjanti meno terapija, kurios ugdomasis poveikis nukreiptas į vidinės disharmonijos apraiškas, o apibendrinta siekiamybė – asmens vidinės harmonijos susigrąžinimas (Зинкевич-Евстигнеева, Грабенко, 2001). Pasak J. Vaitkevičiaus (1995, p. 281), „asmenybės formavimasis yra aktyvus, kai asmuo, reflektuodamas savo vidinį pasaulį (savirefleksija) ir tuo pat metu įsijausdamas į <...> aplinką, ypač socialinę, pats ieško būdų, kaip rasti savo vietą gyvenime“. Vadinasi, ugdymo ir saviugdos procese efektyvių rezultatų galima būtų pasiekti pasitelkus pedagoginę meno terapiją, kurios esminius principus aiškiai apibrėžė psichologė L. D. Lebedeva. Ji akcentuoja, jog šios meno terapijos šakos pagrindiniai tikslai – žmogaus ugdymas ir socializacija (cit. Kučinskienė, 2006, p. 15). Visgi Lietuvoje ugdymo, taikant meno terapijos metodus, galimybių sritis dar per menkai žinoma – praktinės vaikų terapijos menu rekomendacijos labiau orientuotos į socialines paslaugas teikiančius specialistus, pvz., Lietuvos meno pedagogai dalijasi teorine ir praktine patirtimi, pristatydami neįgaliųjų dailinio, muzikinio, poetinio ugdymo specifiką, akcentuodami praktinius sąveikos su specialiųjų poreikių ugdytiniais būdus (žr. Piličiauskas, 2005). Vaikų dailės terapinis pobūdis išsamiai paaiškintas bei metodinių rekomendacijų vaikų kūrybiškumui lavinti, pastabumui, savęs pažinimo, emociinei raiškai, analitiniam gebėjimams ugdyti pateikta A. Brazauskaitės (2004) ikimokyklinio ir pradinio ugdymo pedagogams, specialiesiems pedagogams bei socialiniams darbuotojams skirtame leidinyje (visgi ir čia dominuoja neigiamos socialinės patirties bei protiškai atsilikusių vaikų dailės ypatumai). Dailės terapijos laisvo piešimo metodo taikymą, dirbant su rizikos grupės vaikais, išsamiai savo darbuose pristato M. Leliugienė (Leliugienė, 2002; Leliugienė, Klemkaitė, 2004) ir kt.

Tyrimo tikslas – įvertinti pedagogines meno terapijos galimybes ikimokyklinio amžiaus vaikų kūrybiškumui, kaip vidinės harmonijos išraiškai, ir socializacijai ugdyti.

Tyrimo uždaviniai:

1. Apibendrintai pristatyti ikimokyklinio amžiaus

vaikų kūrybiškumo ugdymo sampratą.

2. Aptarti svarbiausius pedagoginės meno terapijos metodus.
3. Sudaryti eksperimentinę ikimokyklinio amžiaus vaikų kūrybiškumo ugdymo programą ir pedagoginiu eksperimentu įvertinti jos efektyvumą.

Tyrimo metodai: teorinės literatūros analizė ir apibendrinimas; teorinis modeliavimas ir pedagoginis eksperimentas „Kas būtų, jeigu?..“ (užsiėmimai, kuriuose dalyvavo vienos Šiaulių m. ikimokyklinės įstaigos 31 šešerių–septynerių metų vaikas, tęsėsi keturis mėnesius vieną kartą per savaitę); pedagoginis stebėjimas natūraliomis sąlygomis, kūrybinių vaikų darbų analizė.

Tyrimo rezultatų analizei pasirinktas kokybinis tyrimas, nes jo metodologija, lyginant su kiekybiniu, leidžia ne matuoti, bet suprasti nagrinėjamą reiškinį, nustatyti priežastis, interpretaciniu aiškinimu išvelgti problemas ir jų sprendimo būdus, dėmesys kreipiamas į detales, kurios leidžia formuluoti išvadas.

Kūrybiškumo ugdymo ikimokykliniame amžiuje ypatumai

Kūrybiškumui ugdyti, kaip pastebi psichologai (Blatman, Kišnikas, 2000; Becker-Textor, 2001; Ермолаева, 2001; Капская, Мирончик, 2006; Киселева, 2006; Тамберг, 2002; ir kt.), pats palankiausias ikimokyklinio amžiaus tarpsnis, nes būtent tada vaikai tam patys imliausi. Jie smalsūs, žingeidūs, visa vaikiška esybe trokšta pažinti pasaulį; jų mąstymas dar laisvas, nesuvaržytas dogmų ir stereotipų.

Leidinio „Ikimokyklinio amžiaus vaikų kūrybingumo ugdymas“ autorės (Dodge, Colker, Heroman, 2007, p. 4) atkreipia ugdytojų dėmesį, kad ikimokyklinio amžiaus tarpsnyje vaikai išgyvena E. Eriksono išskirtą iniciatyvos ir kaltės konfliktą. Vaikai šiame etape nukreipia energiją į veiklą ir trokšta išbandyti naujas erdves. Jei pernelyg bus kišamasi į vaiko darbą, jei vaikas bus verčiamas nuolat laikytis taisyklių, jei bus menkinami vaiko kūrybiniai gebėjimai, vaikui, be jokios abejonės, pradės formuotis kaltės jausmas. Kad to būtų išvengta, svarbu apgalvotai skatinti vaikus eksperimentuoti, tyrinėti ir siekti savo tikslų. Vadinasi, ugdant šio amžiaus tarpsnio vaikų kūrybingumą, reikia sukurti galimybes vaikams rinktis; suteikti jiems pačias įvai-

riausios kūrybinės raiškos galimybes; duoti laisvę tyrinėti aplinką; leisti susitepti žaidžiant; skatinti dirbti savarankiškai; vertinti vaikų idėjas; skatinti problemų sprendimą ir protingą riziką (Dodge, Colker, Heroman, 2007, p. 4). Kaip tai efektyviau organizuoti, ikimokyklinėse ugdymo įstaigose dirbantiems pedagogams įdomių strategijų siūlo I. Becker-Textor (2001). Tačiau bene pirmoji kūrybiškumo ugdymo svarbą prevenciniams nepageidaujamo elgesio tikslams ikimokykliniame amžiuje siekti pateikia edukologė ir psichologė Ch. Thériault (2009). Jos žodžiais tariant, „kūrybiškumas yra labai svarbus gebėjimas, kurį turime išugdyti vaikams, tai leis jiems samprotauti ir rasti įvairių sprendimo būdų, susidūrus su sunkumais“ (p. 156).

Reikia pasakyti, kad vaiko kūryboje svarbu pažinimo bei pats kūrybos procesas, vaizdu išreiškiant savo išgyvenimus. Pažinimu patirti išpūdžiai nepradingsta, jei ir nustoja veikti juos sukėlę dirgikliai.

A. Petruolytės (2001) teigimu, „vaiko kūrybiškumas atsiskleidžia pirmiausia pamėgtuose užsiėmimuose, svajonėse, humoro jausmu, savo nuomonės turėjimu, laisvu ir nepriklausomu mąstymu, polinkiu „atrasti netvarką tvarkoje“ ir pasitikėjimu savimi“ (p. 25). Mokslininkai nurodo, kad kūrybiškumas, kaip viena iš vertingiausių asmenybės savybių, turi būti ugdomas nuo mažumės. Be to, kūrybinė veikla suvienija vaikus, moko juos betarpiško bendravimo, bendradarbiavimo, skatina draugiškumą.

D. Karkockienė (2010) atkreipia dėmesį į *pagrindinius kūrybiškumo ugdymo principus*, t. y., ką konkrečiai galima ugdyti:

1. *Kognityvinius kūrybiškumo komponentus*: divergentinį mąstymą, vaizduotę, gebėjimą spręsti problemas, „tvarkyti“ informaciją ir pan.
2. *Asmenybės kūrybiškumo komponentus*: teigiamą savęs vertinimą, kūrybiškumo išsąmoninimą, „stipriųjų“ savo asmenybės pusių suvokimą, savo ir kito unikalumo pripažinimą ir vertinimą, savidiscipliną, teigiamas emocijas, kuriant ir perduodant idėjas, mokymąsi dalytis, draugiškai bendrauti, nes kuriant labai svarbu sugebėti veikti grupėje ir kt. Asmenybės kūrybiškumo komponentus ugdančių pratimų pagrindinis tikslas – skatinti vaikus dalytis idėjomis, gerumu, mokytis gyventi be pykčio, džiaugiantis tuo, kas mus supa. Šie pratimai gali būti tarsi pamatas, ant kurio bus statomi ir kūrybinio mąstymo pagrindai. Juk kūrybingo žmogaus ugdymas – tai asmenybės, gebančios įsijausti į kitus, ugdymas.
3. *Nuoširdžius tarpusavio santykius: susidraugavimo*, vienas kito pažinimo *pratimai* kuria tą ypatingą atmosferą, kurioje vaikai jaučiasi saugūs dalytis idėjomis.

D. Karkockienė atkreipia dėmesį (ten pat), kad labai svarbu, jog auklėtoja vestų pratybas smagiai ir

kūrybiškai nusiteikusi, pati dalyvautų atlikdama pratimus (ypač tokius, kaip pasidalijimo nuotaika, teigiamų savybių užrašymas ir kt.), būtų geranoriška, neverstų vaikų pasakoti ar daryti to, ko jie nenori ar nesugeba. Be to, „kūrybiniame procese vaikai gali simboliškai išreikšti tiek pozityvius, tiek negatyvius troškimus ir impulsus“ (Brazauskaitė, 2004, p. 41), į kuriuos pedagogui privalu supratingai reaguoti.

Taigi, ikimokyklinuko kūrybiškumo ugdymo siekiamybė – skatinti vaiką atidžiau pažvelgti į save, geriau suvokti savo polinkius bei pomėgius, išgales, pajusti savo vertę. Svarbiausia vaiko kūryboje – pastangos vaizdu išreikšti savo išgyvenimus. O tam būtina vaikui suteikti laisvę laisvai veikti taip, kad atsiskleistų jo emocijumas, iniciatyvumas, savarankiškumas.

Pedagoginės meno terapijos samprata meno terapijos kontekste

Kaip minėta, tam tikra prasme meno terapija galima sieti su kūrybiškumo ugdymu. Šiame kontekste meno terapija suvokiama ne kaip gydymas, o kaip kūrybinių galių žadinimas. Būtent, kūrybinis procesas traktuojamas kaip asmenybės visumos atstatymas. Plačiąja prasme meno terapija apima visas žmogaus meninės veiklos formas – muziką, vaidybą, žaidimą, šokį, piešimą ir kt.

L. D. Lebedeva išskiria tris savarankiškas meno terapijos kryptis, kurias vienija tai, kad menine kūrybine veikla siekiama gydomųjų, nukreipiamųjų arba harmonizuojančių tikslų: *medicininė, arba psichoterapinė, meno terapija*, pagrįsta psichoterapiniais santykiais, medicinos mokslu ir psichoanalizės teorijomis; *socialinė meno terapija* orientuojasi į klientų užimtumą ir kreipia dėmesį į estetinius meninės produkcijos aspektus (šios terapijos šakos: nukreipiamųjų išpūdžių terapija, užimtumo terapija, skirta pacientams gydyti ir nukreipti jų išgyvenimus, kurie susiję su liga, darbo terapija ir socialinė reabilitacija – darbinės veiklos terapija); *pedagoginė meno terapija, arba meno terapija ugdant* (cit. Kučinskienė, 2006).

Pedagoginės meno terapijos pagrindiniai tikslai – žmogaus ugdymas ir socializacija. Mokslinėje pedagogikoje terminas „terapija“ suprantamas kaip meninės raiškos naudojimas asmenybės, grupės, kolektyvo emociinei savijautai ir psichinei sveikatai gerinti. Pedagoginė meno terapija specialiųjų medicininių žinių iš ugdytojo nereikalauja: jos tikslas – pirmiausia padėti vaikui suvokti patį save. Savęs pažinimas yra svarbiausias, būtinas žingsnis prieš užmezgant gilesnius santykius su bendraamžiais, tėvais, auklėtojais, aplinka. Pedagoginės meno terapijos metodais neturima tikslo valdyti vaiko pasąmonę ir keisti jo as-

menybę. Svarbiausia – ugdyti vaiko gebėjimą pažinti save ir žadinti bei skatinti jo kūrybines galias, nes meninė veikla įgalina vaikų kūrybai plėtotis nuo stereotipinių simbolių originalios saviraiškos link (cit. Kučinskienė, 2006; Зинкевич-Евстигнеева, 1998; Стишенок, 2006).

Taikant meno terapijos metodus, kiekvienam ugdytiniui sudaromos sąlygos išgyventi sėkmę, savarankiškai susitvarkyti nepalankioje situacijoje. Taip vystosi laimėjimo, savo vertės suvokimo, savigarbos jausmai. Vaikai mokosi išsakyti emocinius išgyvenimus, mokosi atviro bendravimo, spontaniškumo. Iš esmės vyksta vaiko, kaip asmenybės, augimas, vystosi kūrybiniai gebėjimai, jausmų ir elgesio savireguliacija. Psichologės L. D. Lebedevos (Лебедева, 2000, p. 29–30) teigimu, pedagoginė meno terapija ugdymo procese leidžia spręsti tokius svarbius pedagoginius uždavinius:

1. *Auklėjamosius*. Tarpusavio sąveika konstruojama taip, kad vaikai mokytoji mandagiai, taktiškai bendrauti su kitais, gebėtų kartu džiaugtis, atjausti kitą. Tai teigiamai veikia dorinį asmenybės vystymąsi, padeda orientuotis dorovinių normų sistemoje, suvokti etikos dalykus ir laikytis jų. Be kita ko, šiame procese vyksta gilesnis savo vidaus pasaulio (minčių, jausmų, troškimų ir kt.) pažinimas. Klostosi atviri, nuoširdūs, pasitikintys auklėtojos ir vaikų tarpusavio santykiai.
2. *Korekcinius*. Pakankamai sėkmingai taisomas deformuotas AŠ pasaulis, gerėja savęs vertinimas, nyksta neadekvačios elgesio formos, klostosi tinkamo bendravimo su kitais asmenimis būdai. Galima įveikti kai kuriuos valios ir emocinius nukrypimus, pvz., nerimastingumo, agresyvumo, baimės, uždarumo ir pan.
3. *Diagnostinius*. Meno terapijos priemonėmis gaunama informacijos apie individualias vaiko savybes, jų vystymąsi. Geriau suvokiami vaiko interesai, dvasinės vertybės, asmenybės savitumas ir nepakartojamumas. Galima išvelgti specialiosios korekcijos reikalaujančias problemas. Bendroje veikloje išryškėja asmeniniai ugdytinių santykiai ir kiekvieno vieta kolektyve.
4. *Lavinamuosius*. Kūrybinės veiklos metu sukuriamas maloni, visiems palanki emocinė atmosfera, puoselėjamas geranoriškumas, empatiškumas, kito asmens vertybių pripažinimas, rūpinimasis kitų jausmais ir išgyvenimais, atsiranda emocinio komforto, psichologinio saugumo, džiaugsmo, sėkmės pojūčiai.

Atsižvelgę į mums konkrečioje ugdymo įstaigoje sudaromas pedagoginio eksperimento vykdymo sąlygas ir įvertinę savo galimybes, rengdami eksperimentinio ugdymo programą, daugiausia dėmesio skyrėme vaikų kūrybinei saviraiškai pasakomis, žaidimais ir daile skatinti.

Pasakų terapija pedagoginiu aspektu. Kaip teigia psichologai, „pasaka, kaip nė viena kita literatūrinio žanro rūšis, leidžia išsilieti vidinei įtampai, kurią vaikas nesąmoningai jaučia, ir kartu padeda tos įtampos atsikratyti“ (Furst, 1999, p. 221); „dažnai sekamos, vaidinamos pasakos teigiamai veikia vaikų nuotaiką, didelę įtaką daro vaiko vaizduotei, kurios pagalba vaikas kuria savas pasakas bei tyrinėja ir atranda jų gyvenimiškų problemų sprendimus“ (Pileckaitė-Markovienė, Nasvytienė, Bumblytė, 2004, p. 91).

N. Bražienė (2010) išryškina tokius svarbiausius pasakos mechanizmo principus, lemiančius jos įtaigumo poveikį vaikui. Pirma, *pasakos neturi tiesioginio moralio* (plg. pasakėčias). Taip išvengiama vaiko – klausytojo pasipriešinimo ir noro viską daryti atvirksčiai. Pasakos išmintis užkoduota metaforomis, kurios tik švelniai ką nors primena pasakos klausytojui ir taktiškai pataria. Ši metaforos savybė padeda vaikui susikurti psichologinio saugumo aurą. Antra, *neapibrėžta pasakos pradžios formulė* leidžia vaikui – klausytojui suvokti, kad aprašomi įvykiai galėjo nutikti bet kur. Mat, konkrečiai nusakyta veiksmo vieta atitolintų nuo pasakos įvykių raidos. Be to, *pagrindinis pasakos personažas* – apibendrintas paveikslas. Tai leidžia vaikui susitapatinti su juo. Trečia, kiekviena pasakos situacija turi daugybę prasmų. Skaitydamas ar klausydamas pasakos, vaikas nesąmoningai priskiria sau tuo metu aktualius dalykus ir kartu su pasakos herojumi ieško galimų išei-ties situacijų. Pasikeitus aplinkybėms, vaikas kitaip interpretuoja pasakos turinį, praturtindamas savo ankstesnį patyrimą nauju suvokimu. Vadinas, egzistuojant teksto daugiaprasmiškumui, ta pati pasaka gali padėti vaikui spręsti skirtingas problemas. Tai viena iš priežasčių, kodėl vaikai dažnai prašo sekti vieną ir tą pačią pasaką. Kaip teigia N. Bražienė, pasaka labiausiai *atitinka vaikui priimtina pasaulio supratimą* ir padeda suvokti svarbius „dalykus“, išgyventi ir perimti įvairius elgesio modelius. Pasakose *teisingumas ir gėris būtinai nugalės*. Vaikas tai puikiai suvokia, ir toks supratimas, viena vertus, leidžia jam jaustis psichologiškai saugiam. Kita vertus, kartu su pasakos herojumi keliaudamas link laimingos pabaigos, vaikas įsisąmonina, kad išbandymai, tekę pasakos herojams, buvo reikalingi, kad šie taptų dar išmintingesni, dar tvirtesni. Būtina atkreipti dėmesį, kad stebuklų pasakose bet kas ir bet kuriuo metu *gali atgyti, prakalbėti*. Ši ypatybė labai aktuali psichiniam vaiko vystymuisi – iš vienos pusės, jis be įtampos gali save identifikuoti su bet kuriuo pasakos personažu, iš kitos pusės, vaikas labiau suvokia pasaulio vienovę ir save, kaip nedalomą tos vienovės dalį. Žinoma, pasakose *nėra neįveikiamų dalykų*. Čia negalioja neigiamas atsakymas – „ne, šito aš ne-

padarysiu.“ Taip žadinamas vaiko gebėjimas veikti, aktyvinamos jo vidinės galios, tikėjimas savo jėgomis. Įgijęs problemų sprendimo pasakiškais būdais patirtį, vaikas ją ateityje perkels į realias situacijas. Svarbu išsidėmėti, kad pasakų *veikėjai neidealizuojami* – kai aplinka prieštaringa, elgesio taisyklės negali būti sustabarėjusios. Taip pasaka skatina vaiką nebijoti veikti gyvenime taip, kaip tuo metu jam atrodo tinkamiausia, kaip reikalauja konkreti situacija. Kartu vaikui „neleidžiama pamiršti“, kad tik laikantis humanistinių vertybių principų iš gyvenimo galima sulaukti gražaus atpildo, kurį, būtent, ir parodo laiminga pasakos pabaiga.

Taigi, pedagoginės pasakų terapijos esmė – asmens vidinio pasaulio tobulinimas, mokymas geriau suprasti įvykius, tai žinių apie gyvenimo dėsningumus gilinimas ir kūrybinių galių skatinimo bei jų pasireiškimo būdas.

Ugdomasis žaidimo terapijos aspektas. Žaidimas yra pagrindinė ikimokyklinio amžiaus vaiko veikla, kuri, remiantis J. Piaget (2002, p. 8), vertintina pirmiausia kaip kūryba, nes žaisdamas vaikas suvokia ir atkuria pasaulį bei įprasmina jį. Psichoanalizės teorijos atstovų nuomone, žaidimas – malonumo šaltinis, nesąmoninga reakcija, mažinanti psichinę įtampą, padedanti nugalėti baimes ir bejėgiškumo jausmą (cit. Palujanskienė, Pikūnas, 2001, p. 44). Bendra nuostata – žaidimas labai reikšmingas vaiko asmenybei, ugdyti. Žaidimas, kaip dinamiškas, kintantis procesas, stimuliuoja vaiko augimą, skatina smalsumą, norą aktyviai tyrinėti, eksperimentuoti (Grinevičienė, 1995, p. 16).

Apie žaidimo terapijos taikymą ugdymo įstaigose prabilta XX a. vidury užsienio šalyse, pabrėžiant tokią idėją: bet kuris, t. y. ne tik vystymosi sutrikimų turintis, vaikas žaisdamas patenkina saviraiškos poreikius, o tai yra labai svarbus asmenybės vystymosi veiksnys (Капская, Мирончик, 2006; Киселева, 2006).

Žaidimo terapija, vadovaujantis Dž. Dvariono (2002) suformuluotu apibrėžimu, – tai dinamiška vaiko ir suaugusiojo (žaidimo vedėjo) tarpusavio santykių sistema, kai specialiai parinktais žaislais ir žaidimo būdais padedama vaikui jausti saugius ryšius su aplinka bei jam sudaromos palankios sąlygos tyrinėti ir išreikšti savo jausmus, emocijas, potyrius, elgseną ir t. t.

Pasak šios srities mokslininkų ir praktikų, „išžaisdamas“ įvairias situacijas, vaikas ima geriau suprasti savo jausmus, vystosi jo komunikaciniai įgūdžiai, gebėjimas priimti sprendimus. Žaidimai mažina įtampą, pratina nebijoti kitų žmonių, kelia savivertę. Žaidimo terapija, kaip pedagoginio poveikio metodas, yra natūraliausia ir aktyviausia darbo su vaikais forma, grįsta *vaidmeniniu žaidimu*, kuris

daro stipriausią poveikį asmenybės vystymuisi (Dvarionas, 2002; Капская, Мирончик, 2006; Киселева, 2006).

Pasitelkus žaidimo terapijos metodus, vaikams suteikiama galimybė patirti kitokios kokybės artimus ryšius: „Jie supranta, kad gali atsisakyti gynybos ir vis dėlto likti saugūs, kad jie gali prieiti prie bendraamžių arba suaugusiojo ir nebūti išskaudinti. <...>. Grupė, būdama miniatiūrinis visuomenės modeliu, „pažadina“ motyvaciją ir pasiūlo paramą keistis, <...> išmėginti naujus elgesio modelius“ (Dvarionas, 2002, p. 375).

Apibendrinant galima teigti, kad žaidimas – pagrindinė ikimokyklinio amžiaus vaikų veikla, tenkinanti kūrybinės saviraiškos poreikį, nes žaidime vaikas atsiskleidžia visa savo esybe, modeliuoja veiksmus įvairiose žaidybinėse situacijose, ruošiasi tolesniam gyvenimui, atsirinkdamas sau ir kitiems priimtinas elgesio formas. Pagrindinis *pedagoginės žaidimo terapijos* tikslas – žaidimu stimuliuoti kūrybinį vaiko polėkį, padėti ugdytiniui išreikšti savo išgyvenimus ir kartu sudaryti palankias sąlygas jam mokytis bendrauti ir bendradarbiauti.

Dailės terapijos taikymas pedagoginėje aplinkoje. Mokslinėje pedagogikoje terminas „dailės terapija“ suprantamas kaip meninės raiškos vartojimas atskiros žmogaus, grupės, kolektyvo emocinei savijautai ir psichinei sveikatai gerinti. Tai būdas savo mintims, jausmams ir potyriams reikšti piešiant, tapant ar taikant kitas dailės technikas. Dailės, kaip terapijos, taikymas rodo, kad kūrybinis procesas labiau orientuotas į savęs pažinimą ir asmenybės brandinimą (Leliugienė, 2002; Brazauskaitė, 2004; Kučinskienė, 2006).

„Dailės terapija – tai laisvas ir spontaniškas dalyvavimas kūrybos procese, tarsi žaidimas su įvairiomis vizualinėmis medžiagomis ir priemonėmis“ (Leliugienė, 2002, p. 37). Piešimas ikimokykliniame amžiuje yra mėgstamiausia vaiko saviraiškos formų, tai – „auksinis vaiko piešinių amžius. Egocentriškas pasaulio suvokimas lemia piešinių dinamiškumą, išraiškumą, subjektyvumą“ (Pileckaitė-Markovienė, Nasvytienė, Bumblytė, 2004, p. 76). Piešiant lavinama smulkioji motorika, sensomotorika, vaizduotė, emocinė raiška, stiprinama koordinacija, atmintis, skatinamas vaiko domėjimasis aplinka. Šiame procese vaikas susikaupia, pagyvėja jo atmintis, vaizduotė, ištempia valia. Kartu dailės terapija skirta emociniam atsipalaidavimui, iškrovai bei savęs pažinimui. Individualus piešimas atlieka ir kūrybiškumo plėtojimo, ir kompensacinę funkciją – piešinyje vaikas gali išlieti savo sunkumus, viltis, norus. Ypač praktikuotinas kolektyvinis piešimas, nes tokia veiklos procese stiprinama socialinė vaiko adaptacija – piešdami drauge, vaikai mokosi jausti ir suprasti kitą žmogų.

Apibendrinus mokslinę literatūrą, galima tvirtinti, kad *meno terapija plačiąja prasme pirmiausia sietina su kūrybingumo ugdymu*, nes:

- meno terapijos tikslas – ne estetinis vaizdavimas ar meniniai įgūdžiai, o savęs ir aplinkos pažinimas kuriant – būtent, tai stiprina vaiko savivertę, savarankiškumą;
- laisva, nevaržoma meninė raiška žadina vaiko norą kurti;
- skatinama vaiko saviraiška, maksimaliai panaudojant potencialias savo kūrybines galimybes, turi didžiulės įtakos asmenybės raidai;
- emociškai palankioje aplinkoje skatinamas vaiko bendravimas su kitais.

Pedagoginio eksperimento programa ir jos realizavimo principai

Kaip teigia D. Grakauskaitė-Karkockienė (2006, p. 46), modeliuojant kūrybiškumo ugdymo programas, reikia rūpintis įvairių kūrybiškumo komponentų (kognityvinių, asmenybės, emocinių, motyvacinių) lavinimu, todėl, rengdami kiekvieną užsiėmimą, jo turinį planavome taip, kad susietume dailės, pasakų ir žaidimo terapijos metodus.

Vaizduotei, kaip kūrybinio mąstymo pagrindui, aktyvinti pasitelkėme pasakas. M. Molicka (2010), kalbėdama apie pasakų poveikį asmenybės vidinėms galioms atkurti (vadinasi, kartu ir kūrybiniam procesui), pirmiausia pabrėžia, kad žmogus geba formuoti pats save. Visgi, ši akivaizdi tiesa dažnai pamirštama. Sunkumų, kuriuos sukelia nesėkmės ir vidinis nerimas, priešasčių linkstama ieškoti kituose asmenyse, įvykiuose ar net kaltinti neva pikta lemtį. O juk kiekvieno, ypač vaikų, gyvenimas priklauso nuo to, *kaip* ir *ką* galvojame apie pasaulį. Galima išmokyti vaikus išvengti nerimo, t. y. ne pasiduoti panikai, baimei, sukeliančiai neviltį, pasyvumą ar chaotiškus veiksmus, o elgtis ramiai. Pasakos gali padėti kitomis akimis pažvelgti į savo problemas.

Pagrindinės mūsų pasirinktų pasakų temos orientuotos į vaiko domėjimąsi žmogaus charakterio ypatybėmis, aplinka, gamta, akcentuojant jos saugojimo svarbą, kai kuriuos negyvosios gamtos daiktus ir reiškinius. Kad pasaka nebūtų vaiko suprasta paviršutiniškai, kad vaikas būtų pajėgus įsisąmoninti pasakos pamokas, numatėme orientacinius klausimus, pagal kuriuos su vaikais bus aptariamos pasakos:

- Kuris pasakos veikėjas tau labiausiai patiko ir kodėl?
- Kodėl herojus vienoje ar kitoje situacijoje elgėsi, būtent, taip?
- Kas būtų atsitikę veikėjams, jeigu jie būtų pasielgę ne taip, kaip rašoma pasakoje?
- Apie ką tu galvojai klausydamas pasakos?
- Gal kažkas panašaus buvo tau atsitikę? Papasakok (pagal Стишенюк, 2006).

Lygiagrečiai su pasakos veikėjų poelgių analize nuspręsta taikyti pasakos perkūrimo metodą, spon-taniškai inscenizuojant su lėlėmis, žaislais (kreiptas dėmesys, kad butaforija atitiktų pasakos kontekstą). Šis metodas parankus ypač tada, jei vaikui nepatinka pasakos pabaiga, konkretaus įvykio posūkis. Žinia, paprastai nepatinka tai, kas primena neišspręstos asmeninės problemos esmę. Užduoties skyrimo metu patikslinamas epizodas, įvykio momentas, nuo kurio viskas privalėtų vystytis taip, kaip norėtų vaikas. Generuojamos idėjos, kaip dar kitaip galėtų klostytis įvykiai. Perkurdamas pasaką, vaikas pasirenka savo vidinę nuostatą atitinkančią įvykių raidą ar pabaigą. Būtent, čia ir gelbsti žaislų, kurių charakteryje jis gali įkūnyti dalį savęs, personifikavimas. Žaidžiant tokį spektaklį, lavinama vaizduotė, metaforinis mąstymas, puoselėjamas gebėjimas jausti šalia esantį asmenį ir suvokti, kas dedasi aplinkui, stiprinamas gebėjimas koncentruoti dėmesį, plečiamos vaiko išgalės paprasčiausiomis priemonėmis atskleisti personažo charakterį. Įsijausdamas į žaidimą, vaikas susikuria savo pasaulį, mokosi bendrauti ir bendradarbiauti, sklandžiai reikšti mintis. „Sugyvindamas“ žaislinius personažus, vaikas tobulina savireguliacijos mechanizmus, mokosi adekvačiai reikšti savo jausmus (Grinevičienė, 2007).

Kiekvieno užsiėmimo pabaigai numatyta tokių dailės darbų, kurie suteiktų vaikams laisvę ir nereikalautų suaugusiųjų įsikišimo. Vaikai piešė spalvotais pieštukais, vaškinėmis kreidelėmis, guašu, galėjo rinktis lapo formata, spalvą ir pan. Aptariant kūrybinius darbus, kiekvienam vaikui pasiūlyta parodyti savo darbą, pasidalyti išpūdziais, papasakoti apie piešimo metu kilusias mintis, emocijas, asociacijas. Šiame procese nustatyta taisyklė: *negalima kitiems iš atliktų darbų šaipytis, replikuoti ir pan.*

Vaiko atvirumas priklauso nuo pasitikėjimo kitais vaikais, dalyvaujančiais užsiėmimuose, nuo pedagogo, vadovaujančio pratyboms, asmeninių vaiko savybių. Kartais vaikas gali tik parodyti savo darbą ir pasakyti vos kelis žodžius. Jei vaikas nenori rodyti savo kūrybinio darbo, neversti jo tai daryti. Tegul jis taip, kaip nori (t. y. gali išsakyti savo nuomonę, gali tik klausytis kitų), dalyvauja aptariant kitų vaikų darbelius. Po užsiėmimo pedagogas prieina prie vaiko, paklausia, kaip jis jaučiasi, gal jis norėtų pasikalbėti individualiai. Suprantama, tokiu atveju būtinas stiprus vaiko palaikymas. *Kūrybinių darbų aptarimo tikslas* – padėti vaikui suvokti, kad jis nėra blogesnis už kitus, geba sukurti ką nors įdomaus. Aptarimo metu suteikiama galimybė kiekvienam norinčiajam išsakyti savo mintis. Kai vaikas pasakoja apie savo darbą, kiti nekomentuoja ir nevertina, bet gali užduoti autoriui klausimų. Apie tai, kaip ir ką pasakoja vaikas, ką aptarinėja, kuo rūpinasi, kuo

džiaugiasi, nesunku susidaryti vaizdą apie jį patį, jo vertybes, interesus, santykius su aplinkiniais. Pedagogas gali pateikti savų komentarų ir vertinimų, tačiau šie neturi „užgožti“ vaikų minčių, negali būti „primetami“ kaip neginčytina nuomonė. Užsiėmimo pabaigoje pedagogas apibendrina veiklos rezultatus, pabrėždamas vienas ar kitas teigiamas puses, padėkoja vaikams už darbą.

Eksperimentinio ugdymo programos realizavimo pristatymas

Eksperimentinio ugdymo programa (lentelė) siekta plėsti pažintinius bei kūrybinius vaiko gebėjimus, stengtasi sukurti aplinką, kuri sudarytų teigiamą poveikį vaiko asmenybės, kūrybiškumo ir socializacijos ugdymui(si).

Lentelė. *Eksperimentinio ugdymo programa „Kas būtų, jeigu..?“*

Tema	Turinys	Tikslai	Pratybų skaičius
Įvadinis užsiėmimas	1. Dž. Rodario „Neregėtas lietus“ klausymas 2. Spalvotos pasakos piešimas	Būsimos bendros veiklos pristatymas Teigiamos emocinės nuotaikos kūrimas Sudominimas kūrybine veikla	1
Raunam ropę	1. Pasakos „Ropė“ klausymas; galimų konfliktinių situacijų tarp personažų modeliavimas ir tų situacijų sprendimas 2. Naujų pasakiškųjų situacijų pagal pasaką „Ropė“ kūrimas 3. Įsimintiniausios (labiausiai patikusios / nepatikusios) pasakos vietos piešimas	Formuoti gebėjimą objektyviai vertinti aplinkinio pasaulio įvykius, modeliuoti įvairias situacijas ir prognozuoti įvykių baigtį Vertybinės nuostatos konstruktyviai spręsti problemas, siekti dialogo, tarpusavio supratimo formavimas	2
Keliaujam su pirštukinėmis lėlėmis	1. Pasakos „Raudonkepuraitė“ klausymas 2. Pasakos herojų poelgių analizė, remiantis asmenine patirtimi 3. Pasakiškųjų uždavinių sprendimas 4. Nepatikusios pasakos vietos perkūrimas (žaidimas-inscenizavimas su pirštukinėmis lėlėmis) 5. Įsimintiniausios (labiausiai patikusios / nepatikusios) pasakos vietos piešimas	Gebėjimo įvairiapusiškai vertinti situaciją formavimas. Gebėjimų jausti ir suprasti save, kitus žmones; apmąstyti savo nuotaikas, elgesį, ketinimus; įvertinti ir kontroliuoti savo mintis, žodžius, poelgius ugdymas	2
Pagranduko draugai	1. Pagranduko lipdymas iš tešlos 2. Pasakos „Pagrandukas“ klausymas 3. Naujos pasakos „Pagrandukas“ kūrimas (žaidimas-inscenizavimas su pirštukinėmis lėlėmis) 4. Pasakiškųjų uždavinių sprendimas	Formuoti gebėjimą objektyviai vertinti aplinkinio pasaulio įvykius, modeliuoti įvairias situacijas ir prognozuoti įvykių baigtį. Bendravimo ir bendradarbiavimo skatinimas. Mokymasis kontroliuoti save įvairiose situacijose	2
Trys vilkiukai ir vienas paršelis	1. Pasakos „Trys paršukai“ klausymas 2. Atvirkštinės pasakos kūrimas 3. Naujos pasakos „Vilkas ir penki paršukai“ kūrimas (žaidimas-inscenizavimas su pirštukinėmis lėlėmis) 4. Pasakiškųjų uždavinių sprendimas 5. Įsimintiniausios (labiausiai patikusios / nepatikusios) pasakos vietos piešimas	Vertybinių nuostatų konstruktyviai spręsti problemas, tarpusavio supratimo ugdymas. Gebėjimo pripažinti ir gerbti kitus žmones, toleruoti kitokią išvaizdą, elgseną ir pan. ugdymas	2
Į svečius pas lokiukus	1. Pasakos „Trys lokiai“ klausymas 2. Pasakos herojų poelgių analizė, remiantis asmenine patirtimi 3. Nepatikusios pasakos vietos perkūrimas (su žaislais) / Įsimintiniausios (labiausiai patikusios / nepatikusios) pasakos vietos piešimas	Gebėjimų jausti ir suprasti save, kitus žmones; suprasti, kas padeda bendrauti, gerai jaustis; apmąstyti savo nuotaikas, elgesį, ketinimus; įvertinti ir kontroliuoti savo mintis, žodžius, poelgius ugdymas	2
Kas padės Peleni?	1. Pasakos „Pelenė“ klausymas 2. Galimų konfliktinių situacijų tarp personažų modeliavimas ir tų situacijų sprendimas 3. Pasakų raizgalynė: Pelenė ir Coliukė draugės?	Emocijų ir jausmų pažinimas. Gebėjimo įvairiapusiškai vertinti situaciją formavimas. Gebėjimų jausti ir suprasti save, kitus žmones; gerai jaustis; apmąstyti savo nuotaikas, elgesį, ketinimus ugdymas	2

Lentelės tęsinys

Varlės irgi gali skraidyti	1. Pasakos „Varlė keliauninkė“ klausymas 2. Galimų konfliktinių situacijų tarp personažų modeliavimas ir tų situacijų sprendimas 3. Pasakiškųjų uždavinių sprendimas	Gebėjimo įvertinti ir kontroliuoti savo mintis, žodžius, poelgius ugdymas. Vertybinės nuostatos būti atkakliems, iniciatyviems, sąžiningai ir atsakingai veikti formavimas. Gebėjimo numatyti savo ketinimų, veiksmų, elgesio modelius, poelgių pasekmes ugdymas	2
Baigiamasis užsiėmimas	1. Kolektyvinis pasakos kūrimas ir piešimas „Mūsų spalvota pasaka“ 2. Užsiėmimų apibendrinimas (dalijimasis įspūdžiais, kas labiausiai patiko / nepatiko)	Bendravimo ir bendradarbiavimo skatinimas. Vertybinės nuostatos būti bendrijos nariu formavimas. Vertybinių nuostatų tikėti ir pasitikėti savimi ir kitais, būti atviriems ir empatiškiems formavimas; gebėjimo dalytis patirtimi, mintimis ugdymas	1
Iš viso			16

Vaikai užsiėmimų metu išties „gyveno“ stebuklingame iš vaizduotės ir realybės susipynusiam pasaulyje, pilname paslapčių, netikėtumų, nuotykių. Pateikiame keletą darbo pagal eksperimentinio ugdymo programą pavyzdžių.

Užsiėmime, kuriame buvo koncentruotasi į pasakos „Ropė“ įvykius, personažų išgyvenimus, fantazuota: Kas būtų, jei ropė užaugtų sulig penkiaaukščiu namu? Kaip tęstųsi pasaka, jei pelytė atsisakytų padėti rauti ropę (ir kodėl atsisakytų)? Ką daryti seneliui? Kas padėtų ropę išrauti ir pargabenti namo, jeigu jis gyventų vienas? Diskutuota šiais klausimais ir rinktos vaikų idėjos, pvz.: *senelis pasikviestų robotą arba milžiną; gal iškviestų lėktuvą, kur skraidina žmones, greitąją pagalbą arba paliktą ropę augti toliau. Pelytė sirgo, buvo plona, pavargusi, nes turėjo daug reikalų, tvarkė namus, pelytę apgavo, kad duos sūrį; pelytei skaudėjo galvą. Pargabenti padėtų senelio draugai, kaimynai, o gal tankas. Galėtų pasidaryti senelis daug lizdelių ir lesyklėlių aplink ropę ir tada paukšteliai padės parnešti.* Iš atsakymų galima numatyti, kad vaikas daug ką pasako apie save, savo aplinką, santykius su aplinkiniais. Vaikų mintys, išgyvenimai atsispindėjo ir piešiniuose bei perkurtose pasakose, pvz.: *Senelis pamatė ropę, paskui pradėjo rauti. Ropė ir neišrovė. Paskui pasikvietė senele. Irgi ropė, neišrovė. Kitų veikėjų nebuvo, nes jie išėjo į mokyklą. Gyveno kartą senelis ir senele. Jie turėjo dukrelę, šunuliuką, katytę ir pelytę. Vieną kartą senelis turėjo didelę sėklą. Ją pasėjo, o ji kai užaugo didelė, tada senelis išėjo į lauką išsigandęs. Ir pradėjo rauti tą ropę. Bet vis tiek neišrovė. Pasikvietė senele, bet neišrovė. Pasikvietė šuniuką, mergaitę. Ropė – neišrovė. Pasikvietė pelytę ir galų gale katytę. Ropė ir išrovė. Idėjo į puodą ir išvirė skanią gardžią sriubą.*

Pasaka „Raudonkepuraitė“, nukėlusį vaikus į miško tankymę, kur stovėjo vienišas senelės namelis, – tai viena iš pasakų, kurią galima sekti kasdien, atrandant vis naujų netikėtumų. Šio užsiėmimo metu pasitelkta pratimų smulkiajai ir bendrajai motorikai, pojūčiams lavinti bei žaidybinių elementų, kurie,

N. Grinevičienės (2007, p. 159) teigimu, lavina protą ir jausmus, padeda vaikui integruotis socialinėje aplinkoje. Žaisdami vaikai į savo pasakas įtraukė pačių sugalvotus personažus, pvz.: *velnias, kuris leidosi į kelionę drauge su Raudonkepuraitė; banginis padėjo mergaitei plaustu pasiekti senelės namus. Batuotas katinas keliavo drauge.* Ypač patiko vaikams samprotauti klausimu, *kokios spalvos kepuraitę Raudonkepuraitė išsirinktų parduotuvėje? Ir kodėl? Vienų manymu, geltoną, nes saulytė patarė tokią išsirinkti: kitų – mėlyną, nes tokios spalvos dangus, arba – rudą, nes jos plaukai tokie. O kuo taptų Raudonkepuraitė užaugusi? Vaikai įsivaizdavo įvairiai, tačiau neatitirdami nuo kasdienio gyvenimo realybės: gėlininke, sodininke, siuvėja, pardavėja... Dar būtų mama ir turėtų daug vaikelių...*

Visgi kūrybinių idėjų generavimo procese pastebėta ir destruktivių siūlymų, kaip antai: *Raudonkepuraitė bėgo tamsiu keliu nuo velnio devintą valandą nakties, nerado šviesaus kelio ir velnias ją suvalgo, mama verkia vaiko ir toliau gyvena viena. Batuotas katinas kardu nukerta vilkui koją, pelėda praryja zuikį.* Suprantama, nė vieno vaiko idėja nėra sumenkinama, nepasakoma, kad „taip gyventi / kurti yra neteisinga“. Tokio pobūdžio vaikų atsakymai, būtent, ir sudaro pedagogui galimybę paakinti vaikus ieškoti „neskaudžių išeičių“. Reikia pasakyti, kad vaikai geba rasti sprendimų iš įvairių situacijų: *kad vilkas nesuėstų, padainuoja jam dainele, kad būtų namelyje smagiai, pasikviečia svečių; nereikia draugauti su piktais gyvūnais, nes jie blogai elgiasi.*

Įvadinė užsiėmimo „Pagranduko draugai“ dalis prasidėjo spėjimo užduotimi „Kas tai?“ Vaikai iš pačių pasigamintos tešlos kiekvienas susirutuliuo po kamuoliuką, o tada pasiūlyta įsivaizduoti, į kokios pasakos herojų jis panašus. Spėliota, kad tai – sviedinukas, bet prieita prie išvados, kad pasakos tokiu pavadinimu niekas nežino. Kai vaikams buvo pasiūlyta priepiešti akis, burną, nosį, jie suprato, kad į svečius atkeliavo pasaka „Pagrandukas“.

Vaikai labai susikaupę klausėsi gerai žinomos

pasakos. Baigus sekti, vaikams pirmiausia pasiūlyta pasamprotauti, kas pasakoje labiausiai patiko ir kodėl? Dalis vaikų norėjo būti panašūs į pagranduką, nes *jis geras, mažas, draugiškas, nuoširdus*. Kiti – į lapę, nes *ji gudri, smalsi, viską nori žinoti, matyti, užuosti*. Paklausti, kas šioje pasakoje galėjo būti kitaip, vaikai sutriko ir tik pedagogo patikinti, kad klaidingų atsakymų pasakose nebūna, prabilo: *reikėjo niekur pagranduko neleisti; galėjo sulaukti draugų; nereikėjo klausyti lapės, ji gudri ir suėdė pagranduką; senelė galėjo iškepti iš didesnės tešlos; jam reikėjo kur nors pasislėpti, kad niekas nesurastų; galėjo lapę su juo susidraugauti, tada būtų viskas linksmai buvę*. Būta ir gailesčio, jaudulio dėl mažojo pasakos herojaus. Vaikai manė, *kad geriau Pagrandukui būti žirnio didumo, nes galėtų įlįsti į pelės ar kurmio urvą*. Kitiems atrodė, *kad būdamas mažas jaustųsi vienišas, liūdnas, nerastų draugų; geriau jam būti dramblio didumo, tuomet nieko nebijotų, gyventų sau Afrikoje su drambliais ir būtų stiprus*. Vadinas, vaikams svarbu pedagogo palaikymas, kad jaustųsi saugūs dalydamiesi idėjomis ir atskleiddami savo išradingumą. Tai vienas iš pagrindinių kūrybiškumo ugdymo principų.

Paklausus, ar pagrandukas gali turėti draugų ir kas jie tokie, vaikai atsakė: *ežiukas, kiškis; meška labai gera, nes seniau yra susitikę; medžiai draugai, nes kai linguoja gali pakabinti vilką ant medžių, voverytė, kiškis, nes jie nieko nevalgo, tik žolytę, o voverytė – riešutus, trys pusbroliai pagranduko, nes jie eina į visokius balius, šokius, visur keliauja kartu*.

Žaidimo „Pagrandukas“ temą pasiūlė patys vaikai – „Pagrandukas rudenį“: *bėgdamas takeliu pagrandukas sutinka miško gyventojus: kiškį, kuriam padainuoja dainelę, vilką, kurio paprašo pažaisti futbolą. Kadangi, vilkas buvo pradėjęs žaisti su draugais, t. y. kitais vilkais, pagrandukas nusiminęs grįžta į savo namelį ir galvoja, gal kitą dieną sutiks laputę ir meškutę. Dabar naktis ir reikia visiems ilsėtis*. Pagrandukas „išsaugomas“ ir žaidimo metu vaikų perkurtose pasakose, pvz.: *Pagrandukas nūsikusęs ėjo, o vilkas sekė. Ir tada Pagrandukas atsisuko ir tada vilką pamatė. Ir vilkas klausia: „Kur tavo draugai, Pagranduk?“ Ir tada paukšteliai sučiulbėjo ir vilkas išsigando, kad jo nesuvalgytų. Pagrandukas ėjo pasivaikščioti ir už medžio pamatė lapę. Pradėjo Pagrandukas rėkti. Paskui sako, gal pakeliui rasim draugų. Tada lapė sako: „Aš galiu tave suėsti“. Pagrandukas: „Neėsk, aš padainuosiu dainelę“. Ir tada pasaka pasibaigė*.

Realizuota eksperimentinio ugdymo programa leido daryti prielaidą, kad kūrybiškumo ugdymas įvairioje aplinkoje atvėrė vaikams plačias galimybes eksperimentuoti, kurti, priimti originalius sprendimus. Vaikų mintys, kūrybinė veikla – tai galimybė

prabilti apie save, leidusi geriau suvokti savo išgyvenimus, svajones, nuotaikas, sustiprino teigiamą savęs vertinimą. Tie, kurie nedrąsūs išsakyti savo nuomonę, galėjo tai išreikšti piešiniu, „prabylančiu“ ne mažiau išraiškingesne kalba. Natūraliu stebėjimu nustatyti vaikų tarpusavio bendravimo, savęs vertinimo bendroje kūrybinėje veikloje pokyčiai. Pasitikėjimas savimi, nuoširdūs bendravimo ir bendradarbiavimo santykiai sudaro sąlygas kūrybiškumui atsiskleisti.

Išvados

1. Vaikų kūrybiškumas siejamas su individualumu. Vaikas jaučia pasitenkinimą ir džiaugsmą kūrybiškai dirbdamas įvairioje veikloje, todėl labiausiai kūrybiškumas lavėja jam pačiam veikiant. Svarbu vaiko saviraiškos laisvę skatinti kuo įvairesniais būdais ir priemonėmis.
2. Pedagogui privalu būti sumaniam, kūrybiškam, išradingam, kompetentingam ir į vaiko veiklą įsikišti tada, kai to reikia, nes dažnos negatyvios pastabos neigiamai veikia vaiko nuotaiką, blėsta jo domėjimasis veikla. Visuomet skatinti vaikus veikti savarankiškai, suteikiant veikimo laisvę ir laiką. Kūrybinėje veikloje taikyti kuo įvairesnių užduočių. Skatinti vaikus fantazuoti, eksperimentuoti, neversti daryti tai, ko jie nenori.
3. Domėjimasis kūrybine veikla padeda išugdyti specifines sampratas, reikalingas tolesniam vaiko gyvenimui. Kūrybinę veiklą sieti su kita veikla, žadinančia vaiko emocijas, stiprinančia pasitikėjimą savimi.
4. Eksperimentinio ugdymo programa sudarė prielaidas atsiskleisti kiekvieno vaiko kūrybiniam polėkiams, tačiau būtina pažinti vaiko polinkius ir gebėjimus, kad galima būtų subtiliai juos plėtoti, puoselėti socializacijos galimybes.

Literatūra

1. Becker-Textor I., 2001, *Kūrybiškumas vaikų darželyje*. Vilnius: Presvika.
2. Blatman E., Kišnikas R., 2000, *Vaikų žaidimai. Žaidimai ir žaislai*. Vilnius: Lietuvos Valdorfo pedagogikos centro leidykla.
3. Bražienė N., 2010, *Pedagoginė pasakų terapija*. Nepublikuotas rankraštis.
4. Butkienė G., Kepalaitė A., 1996, *Mokymasis ir asmenybės brendimas*. Vilnius: Margi raštai.
5. Brazauskaitė A., 2004, *Vaikų dailės terapinis aspektas*. Vilnius: Gimtasis žodis.
6. Dvarionas Dž., 2002, Žaidimo terapija dirbant socialinį darbą su vaikais. *Medicina*. Nr. 38 (4). P. 370–378.
7. Dodge D. T., Colker L. J., Heroman C., 2007, *Ikimokyklinio amžiaus vaikų kūrybiškumo ugdymas*. Vilnius: Presvika.
8. Furst M., 1999, *Psichologija*. Vilnius: Lumen.

9. Grakauskaitė-Karkockienė D., 2006, *Kur dingsta koldėliukai?: Kūrybiškumo ugdymo pagrindai*. Vilnius: Logotipas.
10. Grinevičienė N. 1995, *Pedagoginės sąlygos kūrybiškoms-vaidmeniniams žaidimams*. Klaipėdos universiteto leidykla.
11. Grinevičienė N., 2007, *Vaių žaidybinių gebėjimų ugdymas*. Klaipėdos universiteto leidykla.
12. Jovaiša L., 1993, *Pedagogikos terminai*. Kaunas: Šviesa.
13. Juodaitytė A., 2003, *Vaikystės fenomenas: socialinės-educacinis aspektas*. Šiaulių universiteto leidykla.
14. Karkockienė D., 2010, Kūrybiškumo ugdymo galimybės ir metodai. Prieiga per internetą: <<http://www.ikimokyklinis.lt>> [Žiūrėta 2010-09-24].
15. Kučinskienė R., 2006, *Dailės terapija: Seminarų užrašai*. Vilnius: Kronta.
16. Leliugienė M., 2002, *Dailės terapijos taikymo galimybės*. Vilnius: VšĮ „Rafaelis“.
17. Leliugienė M., Klemkaitė J., 2004, *Dailės terapija socialiniame darbe su vaikais*. Vilnius: VšĮ „Rafaelis“.
18. Molicka M., 2010, *Pasakų terapija*. Vilnius: Vaga.
19. Palujanskienė A., Pikūnas J., 2001, *Asmenybės vystymasis*. Kaunas: Pasaulio lietuvių kultūros mokslo ir švietimo centras.
20. Petruolytė A., 2001, *Kūrybiškumo ugdymas mokant*. Vilnius: Presvika.
21. Piaget J., 2002, *Vaių kalba ir mąstymas*. Vilnius: Aidai.
22. Pileckaitė-Markovienė M., Nasvytienė D., Bumblytė D., 2004, *Vystymosi psichologija: vaikystė*. Vilnius: Enciklopedija.
23. *Psichologijos žodynas*, 1993. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
24. Piličiauskas A. (Sudar.), 2005, *Neigaliųjų meninis ugdymas*. Vilnius: Kronta.
25. Thériault Ch., 2009, *Vaių konfliktai*. Vilnius: Baltos lankos.
26. Vaitkevičius J., 1995, *Socialinės pedagogikos pagrindai*. Vilnius: Egaldai.
27. Ермолаева М. В., 2001, *Практическая психология детского творчества*. Москва: Московский психолого-социальный институт.
28. Зинкевич-Евстигнеева Т. Д., 1998, *Путь к волшебству*. Санкт-Петербург: Златоуст.
29. Зинкевич-Евстигнеева Т. Д., Грабенко Т. М., 2001, *Практикум по креативной терапии*. Санкт-Петербург: Речь.
30. Капская А. Ю., Мирончик Т. Л., 2006, *Планета чудес: Развивающая сказкотерапия для детей*. Санкт-Петербург: Речь.
31. Киселева М. В., 2006, *Арт-терапия в работе с детьми: руководство для детских психологов, педагогов, врачей и специалистов, работающих с детьми*. Санкт-Петербург: Речь.
32. Лебедева Л. Д., 2000, Арт-терапия в педагогике, *Педагогика*. № 9.
33. Стишенок И. В., 2006, *Сказка в тренинге: коррекция, развитие, личностный рост*. Санкт-Петербург: Речь.
34. Тамберг Ю. Т. (2002). *Развитие творческого мышления ребёнка*. Санкт-Петербург: Речь.

DEVELOPMENT OF CREATIVITY AND SOCIALIZATION OF PRESCHOOL CHILDREN BY PEDAGOGICAL ART THERAPY METHODS: QUALITATIVE RESEARCH

Rima Songailienė, Nijolė Bražienė

Summary

The concept of creativity is differently interpreted by the representatives of various branches of science. Most frequently this concept is defined as the ability to present new ideas, to think in a non-stereotyped way, to be able to cope with problem situations; in addition it is defined as the ability to achieve new results of the activity. Less popular approach is when the creativity is identified as a prerequisite to forming positive self-evaluation and to promoting positive spiritual development of an individual. Art therapies are closely related to the latter conception, they are perceived as the means for recovering internal harmony of the person. The main aims of pedagogical art therapy are development and socialization of a person. However, this realm of educational opportunities is little known in Lithuania, therefore the opportunities of art therapy methods in order to achieve the above-mentioned aims are not fully used.

The aim of the research is to evaluate the educational potential of pedagogical art therapies for the development of creativity as expression of inner harmony, and the socialization of preschool children. The methods of theoretical literature analysis and generalization enabled us to find out the peculiarities of the development of creativity in preschool age; the kinds of art therapy which are suitable for the work with preschool children have been distinguished. This helped to shape the programme of pedagogical experiment and to provide the principles of its realization.

The aim of the experimental education programme (the main objective of the research) was to expand a child's cognitive and creative skills, to create environment that would have positive impact on the development of the child's personality, creativity and socialization. In order to assess the results of the experiment, pedagogical supervision under natural conditions and the analysis of creative works (oral works, drawings, plays) were chosen. The basic educational tools for the development of creativity and socialization of preschool age children were well-known fairytales such as *Turnip*, *Little Red Riding Hood*, *Pagrاندukas*, *Three Little Pigs*, *Cinderella* and other.

The analysis of the results of the qualitative research has supported the hypothesis that the experimental education programme based on three kinds of pedagogical art therapy (fairytales, plays and fine arts) and the equivalent work methods, helps to reveal children individual creativity and enhance their opportunities for socialization. Creative activity of preschool age children must be connected with other activity which awakes emotions of children and strengthens their self-confidence. In order to develop children creativity and socialization by the methods of pedagogical art therapies the following competences must be developed: to be smart, inventive, to be able to foresee the aims of activity, to motivate children to act independently; i.e. not to restrict their freedom and time, and to foster their abilities to fantasize.

Experimental education programme conducted by employing the methods of pedagogical art therapy enabled us to attain educational, corrective, diagnostic and educational objectives which arose from the aims set for every class.

Keywords: preschool children, creativity, socialization, pedagogical art therapy.

IKIMOKYKLINIO AMŽIAUS VAIKŲ KŪRYBIŠKUMO IR SOCIALIZACIJOS UGDYMAS PEDAGOGINĖS MENO TERAPIJOS METODAIS: KOKYBINIS TYRIMAS

Rima Songailienė, Nijolė Bražienė

Santrauka

Kūrybiškumo samprata įvairių mokslo sričių atstovų aiškinama netapačiai. Ši sąvoka dažniausiai apibrėžiama kaip gebėjimas kelti naujas idėjas, nestereotipiškai mąstyti, orientuotis probleminėse situacijose, kaip gebėjimas pasiekti naujų veiklos rezultatų. Retesnis požiūris, kai kūrybiškumas įvardijamas kaip prielaida teigiamai savivertei formuoti, individo dvasinei raidai pozityviai skatinti. Su pastarąja samprata glaudžiai siejasi meno terapijos, kaip asmens vidinės harmonijos susigrąžinimo priemonės, suvokimas. Pagrindiniai pedagoginės meno terapijos tikslai – žmogaus ugdymas ir socializacija. Tačiau ši ugdymo galimybių sritis Lietuvoje dar menkai žinoma, todėl neišnaudojamos meno terapijos metodų galimybės minėtiems tikslams įgyvendinti.

Tyrimo tikslas – įvertinti pedagoginės meno terapijos galimybes ikimokyklinio amžiaus vaikų kūrybiškumui, kaip vidinės harmonijos išraiškai, ir socializacijai ugdyti. Teorinės literatūros analizės ir apibendrinimo metodais išaiškinti kūrybiškumo ugdymo ikimokykliniame amžiuje ypatumai, išskirtos meno terapijos rūšys, tinkančios darbui su ikimokyklinukais, sudarė sąlygas modeliuoti pedagoginio eksperimento programą ir numatyti jos realizavimo principus.

Eksperimentinio ugdymo programa (pagrindinis tyrimo uždavinys) buvo siekiama plėsti pažintinius bei kūrybinius vaiko gebėjimus, sukurti aplinką, kuri sudarytų teigiamą poveikį vaiko asmenybės, kūrybiškumo ir socializacijos ugdymui(si). Eksperimento rezultatams įvertinti pasitelktas pedagoginis stebėjimas natūraliomis sąlygomis ir kūrybinių darbų (žodinių, pieštų, žaidybinių) analizė. Ikimokyklinukų kūrybingumo ir socializacijos ugdymo pamatinė priemonė – vaikams gerai žinomos pasakos: Ropė, Raudonkepurnaitė, Pagrandukas, Trys paršiukai, Pelenė ir kt.

Kokybinio tyrimo rezultatų analizė patvirtino hipotezę, kad eksperimentinio ugdymo programa, pagrįsta trimis pedagoginės meno terapijos rūšimis (pasakų, žaidimo ir dailės) bei jas atitinkančiais darbo metodais, sudarė prielaidas kiekvieno vaiko kūrybiškumui atsiskleisti ir jo socializacijos galimybėms puoselėti. Kūrybinę ikimokyklinukų veiklą būtina sieti su kita veikla, žadinančia vaiko emocijas, stiprinančia pasitikėjimą savimi. Ikimokyklinio amžiaus vaikų kūrybiškumui ir socializacijai vystyti pedagoginės meno terapijos metodais būtina turėti šių kompetencijų: būti sumaniam, išradingam, numatant veiklos užduotis, skatinant vaikus veikti savarankiškai, t. y. nevaržyti jų laisvės ir laiko, puoselėjant jų išgales fantazuoti. Eksperimentinė ugdymo programa, taikant pedagoginės meno terapijos metodus, leido spręsti auklėjamuosius, korekcinuosius, diagnostinius ir lavinamuosius uždavinius, išplaukiančius iš kiekvienam užsiėmimui suformuluotų tikslų.

Prasminiai žodžiai: kūrybiškumas, socializacija, ikimokyklinukas, pedagoginė meno terapija.

Įteikta 2011-06-06